

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor respunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Purismulu in limb'a romana.

(de D. Gavriile Munteanu.)

(Capetu.)

Ata'a ajunga spre demonstrarea romanitati materiei din limb'a nóstra.

Incatu pentru romanitatea formei, aceeași nu e mai pucinu invederata.

Ar trebui sa scrimu o formologia comparativa intréga, cá sa documentamu pona in amănunte, déca nu identitatea, egalitatea între formele nóstre si cele latine si din limbele romanice. Dar ne marginimu a dechiará ca, abstrahendu dela sufisesele m si s, adaose mai tardiu de romani spre a demarcá mai bine unele casuri si anume Ac., si a distinge masc. de neutr. dela decl. II., flessiunea numelui este omogena; ca vocalile caracteristice dela tuspátru conjugarile, adeca: a, e, é si i: taud-a-re, fa'c-e-re, tac-é-re, aud-i-re, sunt acelési, totu asia si flessiunea lui Su; ca pronumele si particellele sunt identice mai in limb'a nóstra si latin'a.

La romanitatea materiei si a formeloru sa mai adaogemu si consunanti'a dintru pronuntiarea unoru litere. Munti si ríuri si mari de estensiune mare au despartítu de sute de vécuri pe romani de italieni, de franci si de spanioli, si totusi romani, lucru de mirare! pronuncia si astadi pe g si c, urmate de vocalile i si e cá italianii, si cá francesii pe g; éro pe f parte mare din poporu ilu pronuntia

cá h, p. e. hiu = fíiu, heru' = feru, here = fere, hija = fiia; hicatu etc. intocmai cum dícu spaniolii, si enco nu in limb'a loru poporale, ci in cea scrisa: p. a. hije, hija, hierro, hicado.

Nu potu sa nu facu aci o abatere, pentru cá sa provocu in frátietate colegiale pe profesorii de limb'a latina de pe la gimnasiale cu limb'a splicativa cea romana, cá sa intruduca pronunti'a cea romana in legerea latina. Déca sasii pronuntia pe neutrum naitrum etc. si francesii pe dominus, tempum dominús, templom etc., noi cu mai mare cuventu putemu díce: digitus dígitsc, intelegere дигителеск, coepere чепере, céra чэръ, coena чена etc. ca n'ar crede omulu cata usiurata se face scolariului cu acést'a in perceperea autoriloru latini si chiaru intru capatarea de copia de vorbe! — Déca mai e ver o sperantia, cá filologii sa ajunga verodata la o convingere deplina despre cum voru fi pronuntiatu romanii cei vechi pe g si c inainte de e si i, si pe a, e, i, inainte de consonantea n, acést'a póte fi numai candu ei se voru plecá a intrebá pronunti'a cea romanésca.

Intemeiatu pe romanitatea materiei si a formei din limb'a nostra, precum si pe consunanti'a din pronuntiare; chiamandu apoi aminte modalitatea colonisari la Romani, inaintea carora, dupre prassea de resbelu ce o avea, incetá definitivu essistinti'a unui poporu vincitu;

persónele, ce scapá mantuite din bataiia, seu se vindea cà sclavi seu se tracea prin sabia; averea mobile se confiscá de préda, éro tíer'a se luá cá domeni alu statului, si sub numire de colonie militari se colonisá seu cu veterani, adeca militarii ce 'si impliniserá stipendia seu anii de servitiu; seu si cu ómeni seraciti din Roma si din alte cetati italice; si infine citandu pe Eutropiu, care la Car. VI. C. 6 vorbindu despre colonisarea Daciei, adeca a Ardealului, Marmurasului, Banatului, Bucovinei, Basarabei, Moldaviei si a Tíerei romanesci, pe unde pona si astadi romanii sunt in maioritate, díce: „Cum Dacia bello Deceballi viris esset exhausta, Traianus ad frequentandam hanc, decies centena milia passuum in circuitu habentem, provinciam, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum trantulerat ad agros et urbes colendas“ — propunu, cá corolariu din cele demstrate, la toti cati sunt neosteniti intru a cautá documente spre a ne demustrá de sclavi, de goti seu germani, si anume Epigonelui din urma din Sibiu intrebarea: „ca, déca ceta diece milióne de romani dela Ostulu Europei nu sunt purcedietori din coloniile, aduse de Traianu in Dacia despoziata de locuitori din totu imperiulu romanu in numeru nenumeratu; ei, cum dicu Domnieleloru intru intiepleptiunea Dloru, sunt nisce descédenți din slavi, seu din goti, sa ne spuna in ce modu ísti romani au invatiatu ei dela nisce mame slave seu germane a esprime notiunile de antaia necesitate totu cu vorbe nunu mai romanice, ci parte mare latine chiaru?“ Faca acestu miracu, cá sa credemu in numele loru; pona atunci iertene a remanétari in credint'a nóstra.

Déca sta, ca materi'a si form'a si pronun-
ci'a chiaru a limbei nóstre e romana: apoi

urméza denecece, cá, afóra de terminii tecnicí si sciintífici, cari, intrudusi fiindu in tóte lim-
bele cultivate, au capatatu o universalitate; a-
fóra de unele cuvinte grecesci, cum su: ca-
ramida, temeiu, trufia, drumu, cora-
bia, lipse, giuru, incetafienite dia vechime,
si unele cum este bagu ce nu le poti dá de
origine, sa fia barbarismu in limb'a nóstra
tóta vorb'a ce nu este romana.

Sa ne intelegemu, am disu romana nu
latina.

Sunt puristi, cei radicali, cari credu ca
tóta vorb'a din limb'a romanésca, ce nu se afla
in vocabulariale si dictionariale latine, este
barbarismu de purificatu. Pe temeifulu acest'a
scriu debue in locu de trebue, desi acésta
vorba rumanésca se gaseste in latinitatea ve-
clului de medilocu: trebax, vir trebacis-
simus; castra in locu de tabera, macarca
acést'a se deriva de securu dela latin. taber-
naclu scl. Mi se pare ca acestu punctu de
vedere e falsu. Ecce pentru ce. Vocabulariale
latine, ce le avem astadi, nu cuprindu si nu
potu cuprinde tóta mass'a de vorbe ce au pu-
tutu fi in usu la poporulu romanu intregu.
Lucru pré naturale, caci sujetele tractate de
scriitorii romani, catu de numerése sa fia fostu
acelea, nu putea incape tóta limb'a vorbita de
mass'a poporului romanu. Acésta erá posibilu
numai intr'unu dictionariu, de care uu ne a re-
masu, caci dictionariale latine de astadi cu-
prindu numai acele vorbe latine ce s'afli in
autorii numiti clasici, cati au pututu scapá din
ruinele civilisatiuni romane vechi. Cotra a-
cestea scie totu insulu, care se ocupa cu lite-
ratur'a latina, ca clasicii prin copiatori neinte-
liginti s'au coruptu in mai multu de o forma;
éro ca dupa descoperirea tipografiei s'au tipa-
ritu cum s'au aflatu in manuscrise, si au ur-
matu reproducenduse in editiunile succesive
totu dupre prim'a editiune.

Din prim'a cercustare, ca adeca dicti-

onariale latine nu cuprindú tóte vorbele romane foste in usu, ne putem numai esplicá, pentru ce in limb'a nóstra se afla vorbe de caracteru romanu ce nu le găsesci prin dictionariale latine, dar dai peste ele in cele romanice: italiene, france etc. Éro din adoua impregiurare, ca adeca formele s'au coruptu prin copiatori, intelegemu, pentru ce unele forme latine s'au conservatu mai bine in gur'a poporului, decatu cum ne au venitu tiparite 'dupre slendrianulu apucatu. Ca acést'a nu e ver unu paradossu o documentamu cu fapt'a ca, de cateva diecenia filologi renumiti se ocupa tare cu rectificarea ortografiei latine. Astfelu, dupa ce au indreptatu terminatiunea flesisonale es dela N. si Ac. pl. decl. III. in is, incatu in editiunile mai noue citimu omnis, hominis, tristis etc. in locu de omnes, homines, tristes, chiaru cum e si terminatiunea acestoru casuri dela decl. III. romanésca in i, (abstrahendu dela suffixulu lat. s); p. e. ómeni, tristi, parinti scl., apoi vedemu in „Zeitschrift für Ö. G. an. XIII. 1862 pag. 326 unu filologu A. Fleckeisen, ca propune cincidieci de vorbe de rectificatu in scriere. Din acestea scótemu pentru trebuint'a nóstra urmatóriele: intelligere, promontoriu, humidus, humerus, linter, care pe fiitoriu sa nu se mai scria asia, ci: intellegere, promunturiu, umidus, umerus, lunter, chiaru cum pronunciamu si scrimu noi romanii: intelegere, promunturiu (munte), umedu, umeru, luntre.

Altii, cum dau in alte limbe preste o vorba ce s'afia si in limb'a nóstra, o eschiudu din numeralu vorbeloru romanesci cá pe unu barbarismu de purizatu. Andu p. e. pe maghiaru dicendu: zaru, lakat, fiam. huszár, papiros, kapitány, kalamáris, káp, beteg scl., si indata ne purifica limb'a de saru, de locatu, de fiu, de capitanu, de be-

tisare, de usiaru, de papiru, de calamariu, de chipu (= clypeus = imagine in busta ce deseori se oferíá in temple): ci acestea chiaru asia nu sunt maghiare precum nu sunt nice sent, templom = la santu, templa.

In atare casuri avem sa ne conducemu de massim'a: Ca poporulu mai civilisatu, chiaru vincitu de ar fi, impune totudaun'a limb'a sa la celu mai pucinu civilisatu, macaru victoriu sa fia. A sustiené acesta disa cu esemple din istoria este de prisosu; caci fiacare din noi scie, ca p. e. italianii vincti impusera limb'a italiana la longobardii vinctori, si ca vestgotii, asiediati in Acutani'a, toema asia nu lasara nice o ramasitia din limb'a loru cum nu lasa vero urma nauea plutitória pre mare.

Din acestea urméza: 1. Ca singura numai limb'a latina, cata s'afia adunata prin dictionaria culésa de prin classicii scapati, nu nepóte servi de norma spre a decide absolutu despre neromanitatea vorbeloru romane, candu aceste vorbe s'afia in celelalte limbe romanice, cum p. e. sunt: vita, comesia, sabia, scapare, iute, enco, anse, ba, scurtu-a scl., ce nu sunt in dictionariulu latinu, s'afia anse in frances'a: cête, chemise, sabre, scapa (prov.), vite, encor, ainse, pas, court; seu buza, baliga etc., la spanioli: bozo (Milchhaar auf der obern Lippe), barriga (ventre, prin metonimia se puse in roman'a productulu in loculu producatoriului).

2. Ca totu asia de pucinu se póte incheiá la barbarismulu verunei vorbe a limbei nóstre din cercustarea ca aceea este in usu si la altu poporu conlocuitoriu seu vecinu, déca e constatatu ca acestu poporu e mai teneru in istoria si mai pucinu civilisatu decatu noi.

3. Infine ca numai acele vorbe se potu

luá de neromane, de barbare si prin urmare de purisatu, despre care ne putem incredintiá, ca ele nu essista nice in dictionariale latine, nice in celea ale altoru limbe romanice, precum nice in gur'a unuia seu altuia din popórele romane.

Provincialismu in limb'a romana sunt acelea vorbe si forme ce se usita numai intr'o provincia seu alt'a locuita de romani, despre alu carcru vorbe si forme caracteru romanu suntemu enco in dubiu. Cum p. e. este: baram in locu de celu pucinu, encai, seutare in locu a 'si uitá de sine si altele asemine.

Archaismu in limba se dice intrebuintiarea aceluor vorbe si forme vechi ce su essite din usu. Cu tóte acestea intre archaismii romanesci sa nu se numere si acele vorbe ce ne lipsescu noa, dar erá usitate de betranii nostri, si nu e indouire despre a loru romanitate, cum p. e. este serbitute, bouru scl.

Solecismu numimu constructiunea facuta in contr'a sintassi romanesci, p. e. dicendu Petru spusera, mergu in Brasiovu in locu de: la Brasiovu.

Galicismi, germanismi, latinismi sunt constructiuni traduse din frances'a, german'a si latin'a in limb'a romana literalmente cum este gallicismulu: eu nu me astep-tamu la acésta = je n'e m'atandé pás a cetté chose; germanismulu: elu vede bine afóra = er sieht gut aus, in locu de: e sanatosu, seu are facia de sanatosu Éro latinismi se comitu mai anume candu nu se tiene topic'a cea romana, ce de regula e drépta, cá adeca la loculu primu sa stea subiectulu cu tóte determinarile sale atributive si apositionali, apoi sa vina predicatulu cu tóte determinarile predicative; ci se arunca cá in latin'a verbulu predicativu tocmai la finea propusatiuni.

Vine acum intrebarea: ca de unde sa luamu alte vorbe spre suplinirea aceluor'a despre care suntemu incredintiati ca sunt barbarismi de purizatu.

La care respondemu:

Terminii tehnici si sciintifici si in limb'a nóstra voru fi aceia ce se usita in tóte limbele cultivate.

Pentru verce notiune din diferitele repurturi ale vietii private si publice sa cautamu verb'a ce ne lipsesce mai antaiu prin tóte locurile si unghiurile tieriloru pe unde locuimu astadi noi romanii, si afland'o de caracteru romanu sa o primimu fora temere de provincialismu. Asfelu in locu de otrava, putemu dice veninu cum dicu Ardeleanii, séu tossicu cum dicu Marmurasianii.

Sa deschidemu cartile romanesci de editiune veche, sa cautamu cu ce vorba esprimare betranii ideea pentru care ne lipsesce verb'a romana, si déca o aflamu a fi de caracteru romanescu sa o imprumutamu fora sfiere de a comite Archaismu. Déca p. e. fratii Moldoveani 'si ar fi luatú ostentitiunea a se uitá in cartea „Viat'i'a si petrecerea sfintiloru“ tiparita in 1692, vediendu sub marc'a tieriei loru in primulu versu:

КАМЕН ЧЕЛЪ DE БЪЖЪ СЛ.

n'ar fi venitu in positiune a 'si intitulá diurnalele Zimbru, totu asia si fratii eruditi dela „Revist'a romana“ n'ar fi d'isu Zimbrъ, ba Aurochs chiaru; cei multi scriu astadi sluga, slugitu, pecandu betranii scriá serbu, serbitute scl.

Candu nice in gur'a poporului din tierile catu se intinde limb'a romanésca, nice prin cartile romanesci vechi, nu damu peste verb'a romana ce ne lipsesce: atunci din radacini, despre a caroru romanitate suntemu convinsi, sa formamu cu ajutoriulu sufisseluor corespundiatória vorbele ce nu le avem. Avemu p. e. radacin'a Cap: d'aci cu

sufisesele cuviințioase putem forma: capace, capabile, capacitate, cu mai multa consecvență decatu francii cari dicu capacité si au de radacina chéf.

Infine dupa ce vomu desierta tóte fontanile de prin giuru fora resultatu, atunci, inteimeindune pe disale lui Eutropiu, ca tierile acesteia s'au impopulatu cu colonie aduse din totu (universo) imperiulu romanu, vomu cautá si aflá ajutoru in romanitatea limbelor surori.

Ne a remasu a mai atinge enco si alta imputare ce se face limbii -- ca e reraca de vorbe Strainii, cari nu ne cunosc limb'a decatu din dictionariulu de Buda, intre acestia e si Ditz, vestitul autoru alu Gramaticii limbelor romanice, dicu ca limb'a nóstra e seraca. Totu respectulu cotra Dictionariulu de Buda cá catra pasulu incepatoriu in Lesicografi'a romanésca; ma cine nu scie ca acel'a nu contine tóta mass'a de vorbe ce constitue limb'a romanului, si ca n'are derivatele cate s'ar fi pututu formá din radacinile romanesci de care ni se bucura limb'a. Domnului Ditz si consorti le spunemu: Ca o limba, in care se potu traduce autorii classici cei mai graui, nunumai in modu corespundiatoriu, ci si cu elegantiá chiaru, nu póte fi seraca.

Incheiu cu dorinti'a, a careia implinire oceremu cá pana de tóte dilele in rugatiunile nóstre, si care acum, dupa ce avem o Asotiatie pentru literatur'a romana, speru ca nu va mai ramané unu pium desiderium -- cu dorinti'a: Cá Asotiatiea, in un'a din cele dintai sedintie ale adunari sale sa delege din sinulu seu o comisiune, statatória din barbati competent, cari sa proiecteze bazele dupre care ar avé a se compune unu Dictionariu romanu si modalitateá essiri lui la lumina. Realizarea acestei dorinti nunumai ca e o necesitate imperiósá ceruta de cultur'a limbii nó-

stre, ci dictionariulu, carele sa contina tóte vorbele romane, e totudeodata singurul mediu ce pótesfrange cu succesu pe pumnatorii romanitati limbii si prin urmare a nationalitati nóstre.

Protocolu

luatu in 17. Augustu 1862 cu membrii comitetului alu differiteloru fonduri granitialesci in privinti'a asignariloru de stipendii pentru studentii din Districtulu naseudeanu din fondulu asia numitu alu monturului

sub presidiulu Rev. Domnu vicariu Gregoriu Moisilu in fienti'a de fația a urmatoriloru membri si a nume: D. capitanu Teodoru Antonu, D. capitanu Ioanu Purceila, locotenente Petru Panco, locotenente Gabriliu Popu, asesoru Floreanu Porciusu, actuaru disponibilu Dumitru Vaida, investiatorii Basiliu Petri, Basiliu Muresianu, Cosma Anca, directoru alu fonduriloru Basiliu Nascu, preótu Stefanu Popu, notarii comunali Ioanu Muresianu, Masimu Halitia si Avocomu Anca. —

Reverendismulu D. vicariu ca presiedinte deschide siedinti'a cu una cuventare amasurata scopului, apoi mai nainte de ase pasi la ordinea dilei, alésa adunare de actuariu pre D. investiatoriu principale Cosma Anca. — Dupa acea inscientiadia Rev. D. vicariu adunarea, cumca suntu 35 deteneri, cari producandu documente, se róga a fi ajutati spre a potea continu'a studile. La aceasta face D. investiatoriu preparandiale Basiliu Petri intrebare: ca comitetulu aru voli se scie apriatu preste cata suma din banii monturului pe estempu sar' potea dispune, cá sese póta lua in drépta consideratiune cerintiele unuia séu altuia? Domnulu presiedinte raspunde, ca acumu odata sar' potea dispune preste 2000 f., cari sar' potea impartii ca stipendii. — Spre statorirea unei norme propune Domnulu presiedinte, cá comitetulu se decida, catu stipendiu sese apacidiá pentru acei teneri, cari voliescu a studia drepturile la vreo academia? pentru acia, cari aru voli sese pregátésca pentru politechni cumu? pentru cei, ce aru se absolvedia scótele reale? pentru cei, cari sar' prepara pentru profesura? pentru gimnasisti? si in urma pentru meseriesi? — Dupa ce comitetulu a luat aceste intrebatiuni la o seriosa desbatere, a de cretatu pentru academici unu stipendiu de 200 f. pe anu, pentru scóte

reale unu adiutumu de 300 f. si spese viatice 50 fi., pentru profesura 400 fi. si spese viatice 50 fi.; pentru politehni cumu, neaffanduse competinti, a ramasu intrebatiunea neresolvata. Pentru gimnasisti se votedia unu stipendiu anualu de 60 — 80 fi. pentru studentii din gimnasiulu superioru, 30 — 50 fi. pentru inferioru, luanduse in consideratiune atatu starea materiala catu si progresulu densului. Pentru meseriesi sa volatu unu ajutoriu de 40 f. pe anu, inse se statoresce ca competintii se fia absolvatu scol'a normala. — La propunerea, ca ascultatoriloru de teologia din Gherla anca se li se de ceva adiutumu, sa decretatu, a se face intrebare la maritulu ordinariatu respectivu, ca ce spese ne'neunguiravere extraordinari ar' avea teologiiu dein districtulu nasoudeanu de-a coperi, ca se li se po'ta amatura si loru un ajutoriu? Dupa aceasta sa propusu a se alége una comisiune pentru corectarea si esaminarea documentelor, care leau produsu competitorii de stipendii. Sa alesu sub presidiulu D. vice capitanu si presiedinte alu sedriei generale Leontinu Luchi, D. asesoru Porciusu, D. jude de cercu Niculau Besianu, D. capitanu Teodoru Antonu, D. directoru alu fonduriloru Basiliu Nascu, D. capitanu Purceila, D. invetiatori Basiliu Petri si Cosma Anca, D. notari Halitia si Ioanu Muresianu si D. preotu Stefanu Popu. Aceasta comisiune are de-alége, si a numi pe acei teneri pana dupa amedi, carei va socoti demni de stipendiu.

Dupa aceasta, fiindu trecute 2 ore dupa amedi, sa inchisu siepintia. —

La 4 ore dupa amedi sa inceputu siedintia cu citirea operatului comisiunei delegate spre a scontr'a si revid'a cas'a si ratiunea fondului de provente, ce a luat comitetulu spre cunoscintia, votandu acei comisiuni asia multiamita. Totu in aceasta ocaziune a insarcinatu comitetulu pre comisiunea administratiei de fonduri, ca se pasiasca la inclitulu oficiolatu districtuale pentru introducerea asia numiteloru carti funduari. — Dupa acea sa cititu suplic'a adresata 'naltului regescu guberniu pentru infientiarea gimnasiului inferioru a unei scoli reale si a unui convictu, ce comitetulu a aflatu de buna, votandu computoriului a sa multiamita. — Mai in colo propune D. Petri, ca se se cociedia unu stipendiu si pentru unu veterinaru. Comitetul prinesce aceasta propunere si voledia pentru competitoriu unu adiutumu anuale de 400 f. v. a. — D. vice capitanu Luchi propune, ca ce se se intemple cu preparandia de a ci, se se mai susutiena ca si pe viitoriu

din fondulu monturului? Sa decisu, ca dupace Majestatea sua apostolica prin biletulu seu de mana d. d. Laxenburgu 27. Augustu 1861 apriatu a espresu, cumca preparandia numai pana una alta sa susutienutu din mentionatulu fondu, si cumca acelu fondu sa recunoscutu ca o proprietate nedesputavere a fostiloru granitieri din regimentulu alu 2-lea de romanu, a caruia predare se astépta cu mare sete in tota ora, se nu se mai de nece unu cruceriu din mentionatulu fondu, protestandu anca odata serbatorésce in contra ori carui asemnari de ori ce sume pentru preparandia in viitoriu din acestu fondu. — Totu deodata a decretatu, ca se se faca numai decatu pasii cuventiosi pentru predarea susu numitulului fondu. Mai in colo obserba D. vice capitanu Luchi, cumca iregularitatile, cari sau invitu in administrarea fondului de provente provinu numai din lips'a statutelor, pentru acea sa decretatu a se alége una comisiune, carea se compuna a acestea statute. Sa alesu: Ilustritatea sa Domnulu capitanu supremu Alesandru Bohatielu, D. vice capitanu Luchi, D. cavaleru de Bota, D. fiscalu Floreanu, D. Dr. Corchesu, D. Ioachimu Muresianu, D. asesoru Porciusu, D. vicariu Gregoriu Moisilu, D. Nascu si D. Petri, cari sau insarcinatu ca pana in 15. Septembrie a. c. sele gateasca. — In fine asterne comisiunea delegata cu esaminarea documenteloru competitoriloru de stipendii alaturata consemnare preste stipendisti alesi, carea se primesce de intregulu comitetu, cu acca adaugere, ca fiacare etipendistu se de reversu, ca cerandu comitetulu granitiareseu, va servi in districtulu acesta. — Ne fiindu alte obiecte de pertractatu sa inchisu siedintia. — Urmédia subscriberile.

Cosma Anca, m. p.
invetiatoriu ca actuariu.

Ordinatiuni.

Din Aradu cu datul 7/19 Augustu 1862 ni se impartasiesce o ordinatiune mai innalta emanata dela reg. Consiliu ungur. in privinti'a aplicarii invetiatoriloru la scolele capitale si elementare. Ordinatiunea esse spre sciintia si intrebuintiare tramisa tuturoru ordinarietoloru gr. res. ortod. din Ungaria (prin urmare si Banatu) precumu si instituteloru preparandiale din Aradu si Zombor.

Ordinatiunea suna A) despre denumirea districtua-

rilor inspectori scolare. B) despre denumirea directorului si invetiatorilor la scólele capitale (normale), de care la romanii gr. res. ortod. prin Ungaria si Banatu nu se afla!! dar la serbi se afla mai multe. C) despre denumirea localu — directorului si a invetiatorilor, subinvetiatorilor, si suplentilor la scólele elementarii populare.

Catra ordinatiunea aceasta sunt adause si doue tabele cu rubrice in tipu de formulare, cumu au adeca respectivele consistorii sa faca aratare regescului Consiliu despre recurentii si denumirea invetiatorilor a) la scólele capitale, b) la scólele elementarii. Bine este, ba e forte de lipsa sa fia cunoscuta si invetiatorilor gr. res. ortod. din Ungaria.

Ordinatiunea mentionata o publicamu aici in aceeaasi traducere romanésca, cum ni s'au transmisu.

Nr. 49173.

Copia.

A) despre districtuali inspectori.

1. Respectivulu Consistoriu ordinarmente denumesc districtualu inspectoru de scóle pe respectivulu protobresbiteru cu aprobarea regescului Consiliu ungrescu. Deaca acela pre acestu oficiu momentosu séu din privintia facultatiloru sale corporee, séu spirituale, nu s'ar aflá harnicu deplinu, jurisdictiunea diecesana (Consistoriulu) in loculu lui póte numi pe altu preotu din acelu districtu (protopopiatu) pe langa aprobarea reg. Consiliu ung. In decretulu denominatoriulu, ce se da prin jurisdictiunea diecesana, in amendoué intemprile sa se faca provocare la aprobarea guvernului.

B) In privintia scóleloru capitale.

2. Pentru tóte scólele gr. res. ortod. capitale de cate patru clase se ordoneaza unu directoru descilinitu, care este detoriu a implini credintiosu si conscientiosu tóte ale sale cu aceasta a sa pusetiune impreunate facende pe langa nemidilocit'a inspectiune a respectivului consistoriu res. ortodoxu.

3. Directorii scóleloru capitale cu patru clase la propunerea respectivului consistoriu se denumescu prin reg. Consiliu ung.

4. De directoru la oricare scóla capitala numai asia individu civilu ori bisericescu se póte propune regescului Consiliu ung. care in fachul scolaru prin deprinderea sa a adeveritu, cá acestei chiemári din deplinu va fi in stare a corespunde, si cá a manuduce o scóla capitala e aptu (harnicu) din mai multe privintie.

5. Intru aplicarea catechetei la scóle capitale va esamina harnici'a lui acelu consistoriu diecesanu in alu

cárai cercu se afla scóla capitala. Consistoriulu va midiloci alegerea lui pe temeinlu concursului, si i va solicita (grábi) intarirea la reg. Consiliu ung. tramiendu tóte cate recursele.

6. Regesculu Consiliu ung. asemenea denumesc si pre ceialalti invetiatori si subinvetiatori aplicabili la scólele capitale de patru clase.

7. Pentru deplinirea acestoru amintite locuri invetiatoresci si subinvetiatoresci totu déuna e a se publicá concursu. Publicarea concursului, in urmă relatiunei directorului de scóle capitale, dupre indatinat'a usantia (obiceiu) a respectivei comunitati, se midilocesce ori pria comunitatea orasiésca, ori prin cea bisericasca gr. res. ortod.

Concursulu se publica in diurnale, car spre intinderea recurseloru se dá terminu de patru septemáni. Recursele sa fia proviedute cu cartea de botezu, mai departe cu documentele, despre capacitate (harnicia), servitiulu pana acuma facutu despre purtarea politica si morala, care (recursele) suntu a se predá comunitatei orasiésce, respective celei bisericesci gr. res. ortod. dupa cumu s'a midilocitu concursulu dela ceasta ori dela ceaa.

8. Comunitatea orasiésca, respective cea bisericasca gr. res. ortod. e de locu indatorata, séu mai multu in 14 díle cu incurgerea directorului de scóle capitale tern'a candidare (de trei insi) cu tóte cate adunatele recurse, pe langa aici sub alaturatulu formularu in tabel'a recursulu facuta si cuvenitu impluta, nu altucumu si parerea directorului, a le strapune jurisdictiunei diecesane, care pe langa propri'a sa opiniune va substerne regescului consiliu ung. tóte actele.

9. In candidatiune nu va veni nici unu recuriate, care ia vreun'a din regiile preparandii din Zombor, séu Aradu n'a finitu cursulu pedagogicu cu succesu bunu, si care nu s'a aflatu aptu de a puté fi invetiatoriu de scóla capitala.

10. De dupa determinarea regiului Consiliu decretel denominatoriului se estradau prin Consistoriu, care si jura pre denumitulu, séu de dupa impregiurari lása a fi juratu acesta si prin districtualulu inspectoru de scóle facandu elu relatiune despre aceasta respectivei jurisdictiuni.

11. La invetiatorii de scólele capitale nu clas'a scólei determinaeaza ordinea demnitetei (vredniciei), ci tempulu de servitiu implinitu dejei cá adeverati invetiatori. C) in privintia celorlalte elementare scóle populare.

12. Ce se stinge de celelalte elementare scóle populare gr. res. ortod. localu directoru e respectivulu

preotu, dar deaca într'unu locu sunt mai multi de sine statatori preoti, dintre acestia jurisdictiunea diecesana va denumi pre cel' mai capabilu.

13. Denumirea invetiatorilor la aceste scóle se tiene asemenea de jurisdictiunea diecesana.

14. Deaca la cutare elementara scóla populara devine vacanta statiunea invetiatoarea, locul directorulu scólei e indatoratu fara intardiere districtualulu directoru de scóle, ear acesta a face aceea cunoscuta Consistoriului, care de locu pe calca diurnalulu pe langa terminulu de patru septemani deschide concursu cu aceea bagare de seama, cá recurinti rugarile sà le predece jurisdictiunei diecesane, providiute cu estrasulu de botezu, precumu si cu documentele despre capacitatea, servitiulu de pana atunci, despre purtarea sa politica si morala.

15. Deaca in cutare locu, urmandu datinei, dreptulu de presentatiune (praesentatio) ori de propunere (candidatiune) s'a rezervatu comunitatei orasiesci, comunitatei bisericesci gr. res. ortod. séu altei corporatiuni, ori vreuni individu fisicu, atunci jurisdictiunea diecesana e indatorata a strapune recursele adunate — imbracatiloru cu dreptulu donatariu, ori cu cele de propunere, atragandu bagarea loru de seama spre acei recurinti, carii din defectulu documentelor necesarii nu au capacitatea receruta la statiunea invetiatoarea.

Indreptatitulu cu dreptulu de presentatiune séu de propunere e indatoratu presentatiunea, ori propunerea sa mai multu in 14 dile a o tramite jurisdictiunei diecesane.

16. Unde asia dreptu de presentatiune ori propunere nu esista, acolo jurisdictiunea diecesana, deaca in respectiv'a comunitate a fostu para acuma aceea legala datina, — trebuie in privinti'a persoanei invetiatoriului s'a asculte si dorinti'a mai marilor comunitatii.

17. Presentatiunea nu se léga de nici o conditiune, de exemplu, cá presentatulu (presentatio) sà se ingriegasca de famili'a oficiosului seu antecesoru; si numai asia recurinte se póte presentá ori candidá, care a documentatulu prescis'a capacitate invetiatoarea.

18. Deaca nici in 14 dile nu se tramite jurisdictiunei diecesane presentatiunea séu candidatiunea, atunci aceea intetiesce (grabsce) a i se tramise aceasta într'unu terminu de 8 dile; si deaca si acestu terminu ar trece fara efectu, jurisdictiunea diecesana efectuaza denumirea si fara presentatiune ori candidatiune.

Tocmai aceasta stà, ce se dice la artic. 16 si despre audirea dorintiei a mai marilor comunitatii.

19. Jurisdictiunea diecesana dà decretulu denominatoriulu, estrada preinsciintiadile (indrumarile) necesarii, ordinea depunerea juramentulu prin invetiatoriulu si despre tóte intemplatele denumiri face relatiune Consiliului regiu, asternendu'i si estrasulu protocolulu seu, precumu si aici subalaturat'a tabela in tóte rubricile sale cuvenitu deplinita despre toti recurintii.

20. Denumirea subinvetiatoriloru la scólele elementarii anca se tiene de jurisdictiunea diecesana care estrada decretule denominatoriulu, si despre aceasta in intiesulu artic. 19. face relatiune Consiliului regiu.

Jurisdictiunei diecesane pentru deplinita statiunei subinvetiatoresci stà in libera voia a publica concursu, séu aceea a o deplini si fara concursu, dar in ambele intemplari e indatorata a pretinde (pofti) dela recurinti, cá ei sà adevereze presedies'a capacitate, precumu si nepatat'a portare politica si morala; nu altucumu si la aceea sà fia atenta jurisdictiunea, cá subinvetiatori sà se aplice numai la asia scóle elementarii, unde e organizata asia statiune, séu unde radicarea (introducere) ei in intiesulu ordinariloru egistinte pentru mai marele numeru alu prunciloru amblatori la scóla se afla neaparatu de lipsa pe calea prescisa.

21. Aplicarea de suplenti, adeca a celoru feliu de individi invetiatoresci, carii la singlative scóle elementarii pentru bolnavirea invetiatoriului, — betraneti'a ori scadimentulu capacitati lui, suntu necesarii, se tiene de jurisdictiunea diecesana. Directorulu localu, séu districtualu, precumu si invetiatoriulu se concede, cá sà recomende jurisdictiunei diecesane atare suplentu. —

Dar ei singuri nu potu sà primeasca, ori denumeasca pre nime in tipu de suplentu.

22. Astufelu de individi, carii n'au finitu cu bunu succesu cursulu pedagogicu in vreunulu din reg. institute preparandiale din Zombor, ori Aradu, nu se potu denumi nici definitivu, nici suplentivu de invetiatori, ori subinvetiatori, anca nici de suplenti. — Deaca nici in urm'a publicatulu concursu intre recurenti nu s'ar aflá concurenti providiuti cu aceasta legala capacitate: atunci jurisdictiunea diecesana pe langa substernerea tuturor actelor la Consiliulu reg. va recurge pentru scapare de sub legal'a aceasta recerintia.

23. Deaca jurisdictiunea diecesana voiesce a aplica atare individu de invetiatoriu, séu subinvetiatoriu (ori interimalu, ori definitivu) in asia locu, unde tat'a, ori so-crulu aceluia se afla cá preotu: atunci naintea denumirei pentru perlustrare (cernere) are sà substeanza Consiliulu reg. tóte actele.

24. Asemenea este indatorata jurisdictiunea diecesana a substerne Consiliulu reg. tóte actele pentru premergand'a aprobare, deaca cugeta a aplica de invetiatoriu, ori subinvetiatoriu atare persóna bisericeasca, care altucumu ar avé legalele insusitati (fia interiaalu, fia definitivu.)

25. In intiesulu acestei ordinaruni invetiatoriulu, séu subinvetiatoriulu, tocmai asia si cei nainte de aceasta denumiti prin concedinontele jurisdictiuni civile, numai prin premergand'a aprobare a acestui Consiliu regiu se potu delattra din dirigatoriile loru, séu se potu strapune la alte statiuni.

Datu in Buda dela reg. Consiliu ung. in 2. Aug. 1862.

Pentru credimentulu copiei

Szlávik, m. p.